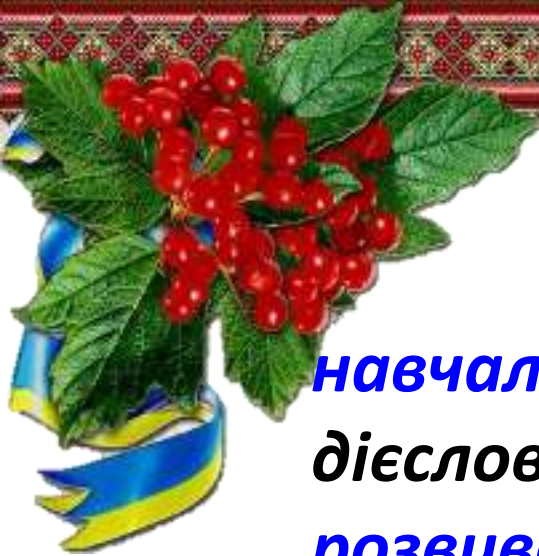

Українська мова 7 клас
Добровольська В.Е.

Безособові дієслова

Мета:

навчальна: ознайомитися із безособовими дієсловами;

розвивальна: формувати вміння розрізняти особові й безособові дієслова;

удосконалювати вміння доречно вживати безособові дієслова в усному та писемному мовленні, визначати їх виражальні можливості;

виховна: за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу познайомити з надбаннями народної медицини українців.

Що я знаю про
дієслово?

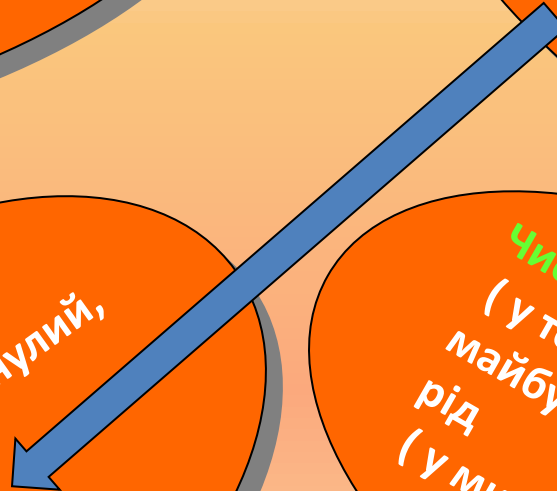
Морфологічні ознаки:

Вид
(доконаний і
недоконаний);

Спосіб
(**дійсний** , умовний,
наказовий);

Час
(теперішній, минулий,
майбутній);

Число, особа
(у теперішньому і
майбутньому часі) або
рід
(у минулому **часі**).

Часи дієслова

Минулий

Дія відбувається до моменту розповіді про неї

(що зробив?
що робив?).

Змінюється

за Ч.,Р.(в одн.).

Має доконаний і недоконаний вид

(прочитав, читав)

Теперішній

Дія відбувається у момент розповіді про неї

(що роблять?).

Змінюється

за числами й особами.

Має недоконаний вид

(читаю)

Майбутній

Дія відбувається після розповіді про неї

(що зроблю?
що робитиму?
що буду робити?)

Змінюється

за числами й особами.

Має док. і недок. вид(проста і складена форми -

(прочитаю,
читатиму,
буду читати)

Вид дієслова

Доконаний

Означає завершену, обмежену в часі дію

(що зробити? що зробив? що зроблю?)

Форми –мин., майб. часу
(прочитав, прочитаю)

Недоконаний

Означає незавершену, не обмежену в часі дію

(що робить? що робив?
що роблю? що робитиму?
що буду робити?)

Форми –мин., теп., майб. часу
(читаю, читав, буду читати,
читатиму)

Способи дієслова

Дійсний

Виражає дійсну, реальну дію.

Питання:

що робить? що зробить? що зробив?

Змінюється за часами, числами та особами або родами (у мин.часі). *Працює, сміється, забуде, зробив .*

Умовний

Виражає бажану, можливу за певних умов дію.

Питання:

що робив би? що зробив би?

Змінюється за числами, в одн. — за родами. Твориться від мин. часу + частки *б, би*, які з дієсловами пишуться окремо. *Повідомив би, прийшла б, хотіли б.*

Наказовий

Виражає спонукання до дії (наказ, прохання, пораду, побажання).

Питання: *що роби? що зроби?*

Змінюється за числами і особами, в одн. — 2 особа, у мн. — 1 і 2 особи. Можуть творитися за допомогою часток *хай, нехай*. *Говори, говорімо, говоріть, хай говорить, нехай говорять.*

особові форми
що роблю? що зроблю?
читаю, прочитаю,
прочитав
(змінна форма)

дієприслівник
що роблячи? що
зробивши?

читаючи,
прочитавши

озн. додаткову дію

**безособові форми на -но,
-то** що зроблено?

прочитано, розбито

безособові дієслова

світає, щастить
дощить, сутеніє

форми дієслова

дієприкметник
який? яка? яке?
прочитаний (-а, -е, -і)
вказує на ознаку
предмета за дією
(змінна форма)

інфінітив
що робити? що зробити?
читати має суфікс **-ти**,
є почат.фор. дієслова,
називає дію або стан без
вказівки на особу, рід,
число, час, спосіб

ДІЄСЛОВО

Дієслово — самостійна частина мови, що називає дію або стан предмета, виражаючи це значення за допомогою граматичних категорій виду, стану, способу, часу й особи, і відповідає на питання *що робить предмет?* або *що з ним робиться?*

ГРАМАТИЧНІ ФОРМИ

Неозначена

Означає дію, не виражаючи способу, часу, особи, числа, роду

говорити, ходити, вчитися, розглянути

Особова

Означає дію, виражаючи спосіб, час, особу, число, рід

говорить, ходжу, вчаться, розглянув

Безособова

Означає дію або стан, що відбувається незалежно від особи; не поєднується із підметом, не змінюється

розвидняється, задощило, нудить, таланить, минулося, говорено, розглянуто

Дієприкметник

Особлива змінна форма дієслова, що називає ознаку предмета за дією

сказаний, вивчений, люблячий, зжовклий

Дієприслівник

Особлива незмінна форма дієслова, яка, пояснюючи головне дієслово, називає додаткову дію

говорячи, говоривши, ходячи, ходивши, освідчившись

Безособові форми на -но, -то

Зауваж !

- Безособові форми на **-но, -то** — це незмінювані дієслівні форми, які утворені від пасивних дієприкметників минулого часу з суфіксами **-н(ий), -т(ий)** шляхом заміни закінчень на суфікс **-о**;
- **збудований міст — збудовано міст, зораний степ — зорано степ,**
- **виращений сад — виращено сад,**
- **вкритий росою — вкрито росою,**
- **прожитий вік — прожито вік,**
- **вишита сорочка — сорочку вишито.**

- Ці форми виражають дію невідомої або неназваної особи й уживаються в значенні «хтось щось зробив» :

*Тепло, **пишно** і **велично***

у козацькій хаті,

А простором не зрівнятись

і царській палаті.

***Вквітчано** її гаями, вислано*

лугами

***І закрашено** Дунаєм, його*

берегами.

П. Куліш

- На відміну від дієприкметників, безособові форми не вказують на ознаку за дією, а самі виражають дію, яка поширюється на якийсь предмет.
- При них обов'язково стоїть додаток у знахідному відмінку без прийменника (тобто прямий додаток).

Колективна пошуково-вибіркова робота з текстом

Ø Прочитати текст. Визначити його тему й основну думку. Знайти й виписати дієслова, які не пов'язані з будь-якою особою. Визначити, що вони виражають.

Звертаючись до багатьох надбань народної медицини, ми здебільшого використовуємо дикорослі рослини. Поміж тим незвичайні цілющі властивості мають і культурні представники зеленого світу.

Доведено, що споживання, наприклад, варених бульб сприяє лікуванню виразки шлунка, знижує артеріальний тиск. При кашлю та цукровому діабеті рекомендовано відпочивати не тільки у сосновому лісі чи горіховому гаю, а й на плантаціях білокачанної. Доведено, що при серцево-судинних захворюваннях слід уживати персики і суниці. Абрикоси посилюють зір. Виноград, вишні, сливи зміцнюють організм (З кн. «Відкриття, знахідки, пошуки»).

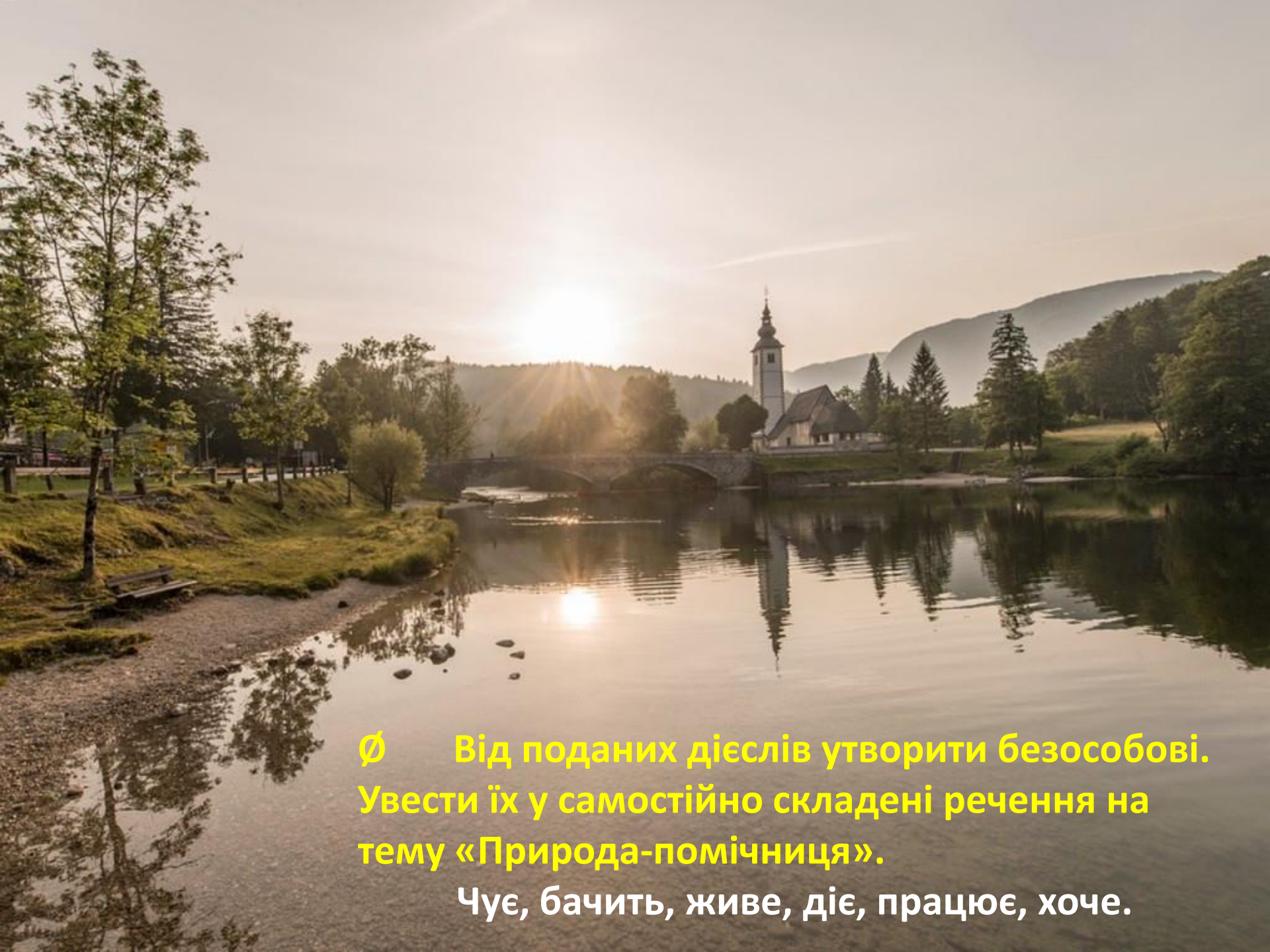

Трансформація мовних одиниць у висловлюванні

Ø Прочитати текст. Спробувати замінити в тексті особові дієслова на безособові. З'ясувати, які зміни відбудуться у висловлюванні. Визначити синтаксичну роль безособових дієслів.

На грядці видніється суниця. Її користь ніхто не переоцінить. Вона виводить камені, зміцнює серце. Суниця лікує анемію, зміцнює десна, кістки і зуби. Тому виводять різні сорти цієї культури і високо її цінують (З журналу).

Ø Від поданих дієслів утворити безособові.
Увести їх у самостійно складені речення на
тему «Природа-помічниця».

Чує, бачить, живе, діє, працює, хоче.

Творче конструювання

Ø Перебудувати речення так, щоб у кожному було безособове дієслово. Поширити речення, використовуючи знання про цілющі рослини.

Зразок. У лісі пахне сосна. У лісі запахло сосною.

Сосна виділяє фітонциди, що вбивають хвороботворні мікроби.

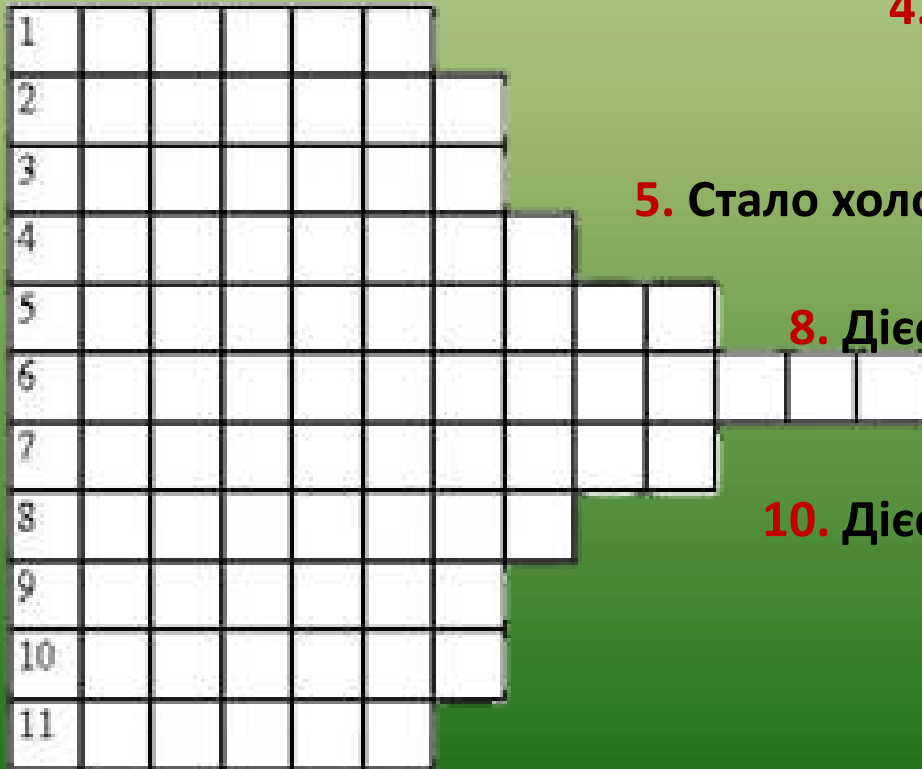
Вода залила луки. Дощ покropив землю. Ехінацея підвищує імунітет. Яблука зміцнюють здоров'я. Крופива поповнює організм аскорбіноювою кислотою (З журналу).

Ігрове завдання

Ø Розгадати кросворд. У горизонтальні рядки вписати дієслова, що вживаються тільки в безособовому значенні у формі однини теперішнього або минулого часу.

- 1.** Явище природи, що свідчить про початок дня.
 - 2.** Дієслово на означення випадкового успіху у справах.
 - 3.** Явище природи, що свідчить про початок вечора.
 - 4.** Дієслово з часткою - ся, утворене від особового в третій особі однини, що означає впевненість у чомусь.
 - 5.** Стало холодніше. **6.** Синонім до дієслова світає.
 - 7.** Синонім до дієслова пощастить.
 - 8.** Дієслово з часткою - ся, спільнокореневе з іменником життя.
 - 9.** Синонім до дієслова вечоріє.
 - 10.** Дієслово з часткою - ся, спільнокореневе з іменником сплюха.
 - 11.** Явище природи, характерне великою кількістю опадів

Систематизація й узагальнення знань з теми

Ø Подумати і дати відповіді на запитання:

- 1. Які дієслова називаються безособовими?**
- 2. Чи може при безособових дієсловах стояти підмет?**
- 3. Що виражають безособові дієслова?**
- 4. Як можуть утворюватися безособові дієслова від особових?**
- 5. Чи змінюються безособові дієслова за особами або родами?**

Дієслово

Д.

- дія, стан

Що робити
зробити

?

Морфологічні ознаки

Вид, час, перехідність - неперехідність,
спосіб, дієвідміна, число, особа (або рід)

~~Н.Ф. час, особу, рід, - ти,~~
~~- ть,~~
число

ФОРМИ

Дієприк-
метник

Який
(-а, -е, -і)?
лежачий

Особові дієслова

Що роблю, що
зроблю, що зробив?

Дієпри-
слівник

Що
роблячи?
пишучи

Безособові дієслова

на – но, -то

Домашнє завдання (диференційоване)

- 1.** Підготувати повідомлення в науковому стилі на тему «Безособові дієслова». (Для всіх)
- 2.** Використовуючи безособові дієслова, записати 3–4 народні рецепти від будь-яких хвороб.
- 3.** Від поданих дієслів утворити безособові. Увести їх у самостійно складені речення на тему «Природа-помічниця». Чує, бачить, живе, діє, працює, хоче.